

Rolul componentei asertive în discursul polemic actual

CARMEN RADU

Facultatea de Litere

Universitatea din București

Principala remarcă atunci când avem în vedere dinamica discursului polemic ar fi aceea că este semnificativă trecerea de la discursul polemic centrat pe forme extreme ale agresivității gen pamflet la un discurs polemic în care structura dialogică pamfletară ocupă o poziție marginală, extremă sau radicală, rolul central revenindu-i polemicii de idei. Înainte de toate se cuvine însă o scurtă clarificare teoretică, și anume clarificarea diferențelor pamflet / polemică.

Pamfletul este o structură dialogică căreia i se atașează întotdeauna atributul polemic. Toate încercările de definire a pamfletului l-au atașat la forme satirice și polemice. Polemica poate fi considerată o resursă a pamfletului, care s-a manifestat multă vreme în umbra ei până la definitivarea formei, polemica păstrând și acum semnificația etimonului:

„formă de discuție sau confruntare de opinii opuse, asupra unui subiect de actualitate, uzând de o dezbateră aprinsă, chiar violentă, „războinică” a preopinienților (polemikos = relativ la război)” (Munteanu 1999: 116-117).

Polemica de idei a apărut datorită limbajului articulat și psihologiei mentale a omului primar, iar scrisul și presa au numit pamfletul polemic. Polemica își are originea în morală, care devine fundamentul ironiei, elementul esențial și regularizator al polemicii.

Pamfletul devine fie o formă literară în care polemica este implicată în motivația internă a textului și în subiectivitatea pamfletarului sau expresia unui cadru instituționalizat, antrenând forțe opuse, din care una învinge datorită abilităților manifestate în domeniul artei pamfletului polemic.

Structura actanțială a polemicii explicite ține de un dat contextual, pragmatic, în care discursul polemic este repartizat celor trei roluri: polemistul, ținta și publicul, toți trei fiind marcați în textul polemicii (primii doi ca destinatari expliți, ultimul implicit, ca martor imparțial).

Polemica implicită este centrată pe un dat argumentativ intradiscursiv, care vizează convingerea publicului prin contrazicerea sau anularea țintei.

Aparent, pamfletul este polemica în mod particular violentă, chiar explozivă. Însă nu orice polemică se termină într-un pamflet, în schimb aspectul polemic este implicat în orice pamflet. În cazul polemicii de idei intervine o strategie de luptă, în timp ce pamfletul este o structură textuală ce are un creator individual. Polemistul, „fixează norme, condiții, stabilește scheme de dezbateră și uneori mijloacele și tonul” (Munteanu 1999: 121), iar pamfletarul este „animat de un imperativ al forului său interior” (idem), solicitat de patos agresiv. Polemica demonstrează, desfășoară o dezbateră de idei și are ca scop impunerea unei opinii prin argumentație; pamfletul cataloghează, demolează chiar opinia publică în procesul de activare a conștiinței receptorului. Polemica generalizează o stare, pamfletul în schimb instaurează o reducere, particularizându-și obiectul până la nivelul unui individ, traducând o reacție imediată și o sancțiune a unei situații ce ține de domeniul evidenței. Polemica aduce în lumină o problemă majoră a societății, simulând o dialectică și un proces judiciar.

Polemica are diferite grade de intensitate (poate fi defensivă, se poate încheia cu acceptarea opiniei preopinentului sau cu inversarea rolurilor agent/ pacient), dar pamfletul este situat în faza extremă a polemicii incisive și violente. Astfel, polemica face uz de arme precum demonstrația, eseul, controversa, dilema, raționamentul, analiza sau sinteza, pe când pamfletul apelează la deconstrucție, demolare, caricatură, șarjă, sarcasm, invective, fiind nu o polemică de idei, ci de persoane.

Există patru principii care definesc o strategie polemică¹: „a vorbi cu adevăr și sinceritate” „a vorbi cu discreție, evitând scandalul” „a avea ca obiect doar erorile și nu lucrurile sfinte” și „a avea în inimă dorința salutului celor contra cărora se vorbește”.

Mobilul în jurul căruia ia naștere o polemică și care constituie obiectul polemicii este un adevăr, un cuvânt-cheie ajuns în situația de criză. Tipul de polemică rezultă în funcție de depărtarea sau apropierea de acest obiect al polemicii.

Depărtarea polemicii de obiect, însoțită de „pervertirea” metodelor polemicii (prin intermediul calomniei, minciunii, înjurăturii, sofismului sau pamfletului trivial) duce la discreditarea relației polemice, a raporturilor dintre actanți, la acest nivel putând fi observată foarte bine granița pamflet/ polemică. Se poate ieși din polemică în diferite moduri: prin reducția polemicii din structură dialogică la monolog, impusă de celălalt ca formă de constrângere, ignorarea ideilor adversarului, reluarea argumentelor interlocutorului pentru a le reîntoarce împotriva lui, creând scindarea argumentelor sale, îndoiala.

Polemica denotă deci un schimb verbal, adică un ansamblu de cel puțin două texte care se confruntă și se afruntă, texte ce aparțin celor doi parteneri, egali atât în punctul de pornire, cât și în cel de ieșire din polemică, în motivația polemicii și în finalitatea ei, care aleg și mănuiesc aceleași instrumente (probele scrisului polemic); pe când pamfletul este

„o elaborație asumată de un scriitor, o literatură angajată, de atitudine combativă și critică, o literatură ficțională (imitație artistică mediată de un limbaj specific), o literatură subiectivă (angajează experiențe, temperamente, istorie personală, în raport cu marile probleme umane), o literatură organizată după anumite proprietăți (retorice, formale, semantice, pragmatice) aflate în diferite grade de reprezentare în text.” (Munteanu 1999: 313)

Pamfletul are ca trăsături generale scurtimea textului, concizia ideilor, economia mijloacelor lingvistice, eficacitate asupra cititorului, adecvarea subiectului la cotidian, spirit incisiv/ combativ/ dinamitar, neutralitatea declarat-afișată a pamfletarului față de ideologii/ grupări partinice, transparența dezvăluirilor, depășirea articolului de ziar și atingerea stadiului unei opere de ficțiune, aluzii, analogii, imitație, detaliu jurnalistic, „receptivitatea” la gustul pentru senzational. Polemica depășește granițele unui singur text și textele ce fac parte dintr-o polemică pot face uz de următoarele procedee: ironie prin laudă perfidă (diasirm), citare, argumentare, folosirea mijloacelor celuilalt împotriva lui, tipuri de negație (totală, parțială, de echivalență sau de includere), epitetul eufemistic, metonimia, parantezele (prelucrare parodică a enunțului celui vizat), modalizatori conativi (acumulare de interogații/ exclamații afective), deictici de ilustrare, concluzivi și de adăugare și conectori fatici.

În termenii parametrilor discursivi opoziției pamflet/ polemică îi corespund noțiunile agresivitate/ asertivitate, tendința actuală și recentă a discursului polemic fiind aceea de înlocuire treptată a componentei agresive cu cea asertivă. Pentru ilustrarea acestei componente asertive vor fi urmărite articole din presa românească care constituie

o fostă polemică de interes: cea declanșată de ajutorul oferit de autoritățile române trupelor NATO în intervenția armată din Kosovo.

Existența unui termen precum cel de „agresivitate” nu poate fi concepută decât în opoziție cu cel al „constructivității”.

În limba română putem considera termenul ca având etimologie multiplă: fie provine din latinescul *aggredior* (= a merge către cineva, ceva, a se apropia de cineva cu un scop, asupra cuiva, a se adresa cuiva, a lua cu asalt, a încerca, a începe, a întreprinde), fie din latinescul *aggressio, aggressionis* (= atac, agresiune, asalt, lovitură, începutul unei cuvântări), fie din *aggressor, aggressoris* și *adgressor* (= cel ce atacă, agresor, răufăcător, hoț, tâlhar) sau de la *aggressus, aggressus* (= atac, întreprindere, început)².

Cu ajutorul formelor de agresivitate (verbală sau nu)³ se exercită asupra unui individ sau asupra unui grup de indivizi o presiune care conduce în ultimă instanță la îndepărtarea lor sau la supunerea acestora față de cei cu rang înalt sau față de norma grupului. Agresivitatea poate fi explorativă, din moment ce permite descoperirea punctelor slabe ale partenerilor sau poate fi educativă (agresivitatea morală)⁴.

Agresivitatea verbală ia diferite forme, parcurgând un traseu de la degradare până la deumanizare, implicând în același timp amenințarea excluderii. Prin cuvinte pot fi create situații declanșatoare ale agresivității, se pot utiliza clișee verbale sau se pot chiar folosi nume de animale, atribuite unor defecte sociale sau corporale. Astfel de stimuli verbali determină o reacție de răspuns, atât în cazul invectivei grosolane, cât și în cazul tachinării glumețe a partenerului/ partenerilor.

Cercetările asupra sistemului de comunicare și asupra limbajului au demonstrat că există porțiuni din scoarța cerebrală în zonele frontale unde cuvintele sunt elaborate și păstrate, aflându-se totodată în conexiune activă cu formele gândirii. Aceste forme se interconectează la regiunile subcorticale, unde are loc procesul de integrare a stărilor afective. Stimularea acestor zone subcorticale

„provoacă agresiuni neorientate, manifestate prin descărcări de afect, furie, mânie sau agresiune orientată sub formă de frică, fugă, supunere, etc. Cu cât zona de integrare afectivă se situează mai sus pe scara evolutivă a formațiunilor corticale, cu atât aceste zone sunt răspunzătoare de stările diferențiate de afectivitate, de trăire și manifestare a actelor agresive cu caracter social.” (Păunescu 1994: 36)

În relația agresivitate verbală/ agresivitate nonverbală, din punct de vedere al pericolului, balanța se înclină în mod evident și maximal în favoarea agresivității obținute sau transmise prin intermediul cuvântului. Relațiile mijlocite de cuvânt sunt pe departe mai sofisticate, mai ascunse și uneori mai perfide decât cele exteriorizate prin acte, fapte sau impulsuri exprimate violent. Prin intermediul cuvântului se ating valori esențiale ale ființei, se ajunge la degradarea personalității, atingerea reprezentării de sine, dizolvarea identității și demnității, diminuarea sentimentului de a exista, deci cele mai importante și necesare valori.

Cearta de tip verbal implică interactivitate conversațională prin intermediul căreia se lansează presupuziții, sunt respinse presupuziții, se contracarează respingerea presupuzițiilor, întărindu-se presupuzițiile lansate anterior și procesul prin intermediul căruia dezacordul apare, este tratat și rezolvat, dar în același timp implică și agresivitate.

Agresivitatea caracterizează activități similare denumite în termeni precum „dispută”, „episod alternativ”, „vorbire conflictuală”, „asimetrie dialogată”, „discordie verbală” și „argument opozițional”⁵.

Dintre numeroasele încercări⁶ de a defini agresivitatea verbală, următoarea este reprezentativă:

„Agresivitatea verbală este o metodă de a câștiga un conflict prin inducerea suferinței psihologice, prin atacarea imaginii de sine a celui alt.” (Devito 1995: 286).

Polemica de idei privitoare la intervenția armată din Kosovo conține articole ale lui Cristian Tudor Popescu din „Adevărul”, adunate în volumul „România abțibild” din 2000 și articolele lui Ion Cristoiu din „Cotidianul” (aprilie 1999). Aspectele implicate în polemică sunt multiple: faptul că România a pus la dispoziția trupelor NATO spațiul său aerian pentru o acțiune de bombardare a Serbiei, obiectivul NATO: pacea sau războiul?, trasarea sau nu a granițelor ce separă vestul de est, granițe trasate definitiv în opinia lui Cristian Tudor Popescu sau modul facil în opinia lui Ion Cristoiu în care România a oferit spațiul său aerian spre survolare.

Dacă parametrul agresivității era unul opus termenului „constructivitate”, parametrul asertivității este în mod direct asociat cu acesta.

Conform *Dicționarului de Științe ale Limbii*, un act asertiv este un tip de act ilocuționar prin care se exprimă idei, observații și opinii, ce furnizează argumente în favoarea acestora sau se clarifică uzuri și semnificații. Din acest punct de vedere articolele polemicii menționate sunt tipuri de acte asertive:

„Dincolo de obsesiile personale ale împăraților, președinților sau secretarilor de stat, imperiul există câtă vreme își extinde sfera de influență: când expansiunea a încetat, e semn că dispariția imperiului nu mai e decât o chestiune de timp.” (Popescu 2000: 80)

Caracteristică pentru actul asertiv este posibilitatea evaluării lui pe dimensiunea adevărat–fals (valoarea de adevăr):

„S-au scos în schimb, la Brașov, la Pitești, la București, portrete cu chipul lui Nicolae Ceaușescu. 80.000 de oameni au scandat în fața clădirii Guvernului: Cozma! Cozma!” (Popescu 2000: 71)

Performativele specifice acestui tip de acte sunt din clasa verbelor *declarandi*: „spun”, „zic”, „afirm”, etc, dar există și performative care marchează trăsături suplimentare ale forței ilocuționare (asertiunea se referă la un aspect legat de interesele emițătorului: „mă plâng de”; asertiunea este raportată la restul discursului: „admit că”, „deduc că”):

„Până marți, încă mai credeam că, escaladând conflictul cu Iugoslavia, NATO face o mare greșală. Putem vorbi despre ce face NATO ca despre o greșală atâta vreme cât considerăm că obiectivul ultim al Alianței este pacea și, deci, că mijloacele sunt inadecvate scopului propus. Or, marți seară, am înțeles că NATO nu greșește, pentru că obiectivul său nu este pacea, ci războiul.” (Popescu 2000: 73)

„M-am întrebat, citind aceste fantasmagorii, ce fel de oameni erau cei care-i obligau pe ditamai scriitorii, mulți dintre ei faimoși pentru luciditatea cu care radiografiaseră în operele lor din perioada interbelică societatea românească, să scoată din reportajele lor orice referire cât de cât pământescă despre URSS?” (Cristoiu 1999, (d))

Deși actele asertive se realizează, de obicei, prin propoziții enunțative, afirmative sau negative, există și posibilitatea realizării lor ca acte indirecte, prin propoziții interogative (retorice). Și propozițiile exclamative pot exprima uneori acte asertive (1997: 71):

„Dacă NATO e în slujba păcii, cum să refuze această șansă de a salva vieți omenești?” (Popescu 2000: 73)

„Este împotriva oricărei minime rațiuni și bunului-simț să nu oprești bombardamentele în aceste condiții, fie și numai pentru a da o șansă sutelor de mii de refugiați din Kosovo să se întorcă acasă, nu să-i transporti în... Cuba!” (Popescu 2000: 76)

„Când te oferi pe gratis, chiuind de bucurie că ți se cere să te dezbraci și să te lași posedată, clientul nu catadicsește să-ți lase pe masă, la plecare, nici măcar un bilețel de mulțumire, d’apoi bani!” (Cristoiu 1999, (c))

În terminologia lui J. Austin (1962)⁷, actele asertive se numesc acte expozitive; la J.R. Searle (1969)⁸ ele constituie acte reprezentative (incluzând nu numai expozitivele, ci și unele verdictive din clasificarea lui Austin) de tipul „consider că”, „socotesc că”:

„Pentru România, cred că poarta nici n-a fost deschisă vreodată cu adevărat. De ani de zile, era hotărât că vor intra Polonia, Ungaria și Cehia. America n-a vrut să lase aceste țări sub influență pur europeană, mai exact, germană. Adevăratul război politic la nivel înalt nu se duce între America și Rusia.” (Popescu 2000: 70)

Taxonomia actelor ilocuționare a lui Searle conține asertive, directive, comisive, expresive și declarative. Prin asertive vorbitorul își asumă adevărul propoziției exprimate: afirmație, sugestie, laudă, plângere, cerere, raport. Asemenea acte ilocuționare manifestă o tendință de neutralitate în ceea ce privește politetea, ele aparțin categoriei colaboraționale a funcțiilor ilocuționare din clasificarea lui Leech. Cu toate acestea pot exista și excepții (de exemplu în cazul laudei). Din punct de vedere semantic asertivele sunt propoziții.

„Un act asertiv este o uteranță al cărei scop ilocuționar este de a face ascultătorul să fie conștient că X (unde X reprezintă o propoziție).” (Leech 1983: 115)

Distribuția actelor de vorbire într-o discuție e împărțită în opinii exprimate, argumentație și asertivitate. Conform teoriei lui Eemeren și Grootendorst (1984: 34), argumentația este un act ilocuționar complex compus din „acte ilocuționare elementare ce aparțin categoriei asertivelor”.

În același timp asertivele pot avansa argumentație și pot expune opinii:

„Totuși, ținând cont că țara străbătută, URSS, se afla pe Pământ și nu în Rai, populată de oameni și nu de sfinții Apostoli, mă așteptam ca măcar un autor să noteze, fie și în treacăt, c-a văzut pe strada de la periferie un muc de țigară aruncat pe jos, sau c-a tremurat nițel din cauza frigului Siberian. Nici vorbă de asemenea notații normale, care, între noi fie vorba, n-ar fi dat prilejul nici măcar rușilor de a se supăra. În reportajele despre URSS, toate cele văzute de autor conturau o lume ireală, întrecând-o în perfecțiune până și palatul în care Ileana Cosânzeana îl aștepta pe Făt-Frumos.” (Cristoiu 1999, (d))

Din teoria lui Searle⁹ deducem că argumentația este alcătuită din acte asertive, dar că aceste acte asertive posedă o trăsătură adițională care le distinge de alte acte asertive. Eemeren și Grootendorst (1984: 96) demonstrează de asemenea ca persoanele care fac afirmații au „o obligație condiționată de a apăra afirmația” respectivă sau opinia exprimată și că această obligație este „o trăsătură generală a asertivelor”. Conform teoriei acelorași autori putem distinge între acte asertive în care se dezvoltă un punct de vedere cu privire la opinia exprimată inițial, acte asertive referitoare la o opinie subordonată și acte asertive folosite în performarea unui act ilocuționar complex de argumentație, toate cele trei tipuri apărând în articolele polemicii, cu precădere, totuși, primul tip:

„Într-adevăr, cu mici excepții, și acelea stând sub semnul bălbâielii, toate cotidienele sunt împotriva raidurilor aeriene asupra obiectivelor militare și civile din țara vecină. Presa noastră

independentă nu e însă altceva decât o oglindă a stării de spirit a societății românești.”
(Cristoiu 1999, (b))

Asertivitatea văzută ca activitate socială dezirabilă a cunoscut celebritatea la jumătatea anilor `70. Astăzi asertivitatea este o abilitate socială complexă ancorată într-un context social și achiziția abilităților asertive poate contribui în mod esențial, dar incomplet la remedierea relațiilor interpersonale. La baza asertivității stau patru doctrine filozofice: raționalitatea, activismul social, relativismul etic și pragmatismul.

Abilitatea de a performa într-un mod asertiv nu implică faptul ca un asemenea răspuns este întotdeauna opțiunea de preferat. Comportamentul asertiv în situații de conflict este nu numai potrivit, dar și eficace. Primele definiții ale asertivității au pus accentul pe dreptul individului de a-și exprima dorințele personale simultan cu respectarea drepturilor celui alt. Asertivitatea impune imperative: „Exprimă-te direct!”, „Folosește un ton ferm, dar respectuos!”, „Menține contactul vizual!”, etc. Comportamentul asertiv reprezintă abilitatea de a căuta, de a menține sau de a spori caracterul consolidat al unei situații interpersonale prin exprimarea unor sentimente sau necesități atunci când o asemenea exprimare riscă pierderea caracterului consolidat sau intervin chiar măsurile opresive. Gradul asertivității poate fi măsurat prin eficacitatea răspunsului unui individ venit în sprijinul producerii, păstrării sau sporirii caracterului consolidat.

Asertivitatea este o abilitate ce se învață, nu o trăsătură a personalității ce se moștenește sau nu¹⁰, are loc într-un context interpersonal și este în același timp o abilitate expresivă, alcătuită din componente verbale și nonverbale. Asertivitatea astfel definită presupune și un factor de risc (fie presupuziția că se va produce o reacție negativă sau că nu va produce efectul scontat). Asertivitatea ca tip de comportament este supusă și unor criterii precum cel al efectului, criteriul tehnic, criteriul cost/ beneficiu și nu în ultimul rând cel cultural (Rakos: 290)¹¹.

Comportamentul asertiv este specific unei situații, este o aptitudine care se învață în întregime și cuprinde un număr de clase de răspuns parțial independente. Patru clase de răspuns pozitive includ admiterea defectelor personale (autoexpunere), flatarea unei persoane și răspunsul la acest act într-un mod asemănător, inițierea și menținerea situațiilor interacționale și exprimarea sentimentelor pozitive. Trei clase de răspuns negative sau conflictuale includ exprimarea unor opinii neobișnuite și diferite, cererea schimbului comportamental al celorlalți și refuzul unor cereri nerezonabile. Au fost astfel delimitate și clase asertive de răspuns în funcție de inițiativa „asertantului”.

Studii ale actelor asertive au identificat aptitudini asertive active (autoexpunere, solicitarea unor favoruri, manifestarea dezacordului, exprimarea sentimentelor negative și pozitive) și aptitudini asertive reactive (refuzul unor cereri, manifestarea solidarității față de dezacord, manifestarea solidarității față de exprimarea sentimentelor negative și pozitive).

Asertivitatea a fost tipic conceptualizată ca un punct de mijloc situat pe linia continuă trasată între comportamentul nonasertiv (pasiv) și cel agresiv. Asertivitatea corespunzătoare din punct de vedere social poate include elemente ale comportamentului agresiv și submisiv.

Majoritatea încercărilor de a distinge între asertivitate și agresivitate implică noțiunea de acceptabilitate socială. Asertivitatea de tip conflictual, spre deosebire de

agresivitate, respectă drepturile și demnitatea celorlalte persoane prin uzul conținutului verbal amiabil și cu ajutorul atributelor vocale.

Se așteaptă ca asertivitatea să producă relații puternice și emoții negative minimale, pe când predicțiile legate de agresivitate sunt în legătură cu relații cu o puternică încărcătură emoțională.

Asertivitatea de tip conflictual necesită apariția unor categorii specifice de comportament social responsabil. R. Rakos (1993: 292) încearcă o schematizare a actelor obligatorii anterioare asertivității (emise înaintea comportamentului expresiv):

- Angajarea într-un comportament ascuns sau deschis pentru a determina drepturile tuturor participanților;
- Dezvoltarea unui repertoriu de răspunsuri verbale și nonverbale intenționat să influențeze comportamentul ofensiv al celorlalte persoane, dar nu și autoevaluarea calităților personale;
- Luarea în considerare a consecințelor potențiale negative pe care le pot experimenta celelalte persoane ca pe o funcție a comportamentului expresiv.

Actele obligatorii posteroare asertivității (emise după comportamentul expresiv) sunt:

- Oferirea unei explicații scurte, oneste, dar neapologetică pentru comportamentul expresiv;
- Oferirea unei interpretări alternative și care să clarifice în legătură cu comportamentul expresiv și asigurarea unei comunicări empatică cu privire la implicații într-o încercare de minimalizare a mâniei sau afrontului adus celeilalte persoane ca o consecință a comportamentului expresiv;
- Protejarea drepturilor celeilalte persoane în cazul în care aceasta nu posedă abilitatea respectivă;
- Căutarea unui compromis reciproc acceptabil atunci când ambele părți au drepturi legitime și se află în conflict.

Asertivitatea este caracterizată prin avansarea atât a unui comportament responsabil corespunzător cât și a unui expresiv, pe când comportamentul agresiv implică numai exprimarea unor drepturi.

Toate aceste trăsături ale comportamentului asertiv sunt bine ilustrate în articolele care fac parte din polemica Kosovo, dar un rol important în stabilirea acestui comportament asertiv îl are aspectul extern polemic scris propriu-zis reprezentat prin talk-show-urile din acea perioadă. De altfel, comportamentul asertiv este unul complex ce se determină în situații complexe, uneori chiar extralingvistice și nu poate fi determinat în întregime doar pe baza unor aspecte lingvistice limitate de tipul unor articole precum cele analizate. Totuși există mărci textuale importante pentru stabilirea acestui comportament.

Afirmațiile făcute la persoana întâi sunt relaționate judecării asertive, pe când cele făcute la persoana a doua sunt specifice comportamentului agresiv:

„Lucrând pe vremuri la o Istorie a literaturii proletcultiste, a trebuit să citesc tone de reportaje de călătorie ale scriitorilor români întorși din excursiile organizate pentru ceea ce se numea cunoașterea la fața locului de unde veghea neobosită asupra întregii planete Steaua Roșie a

comunismului. M-a surprins în toate aceste producții așa-zis literare absența oricărei observații critice.” (Cristoiu 1999, (d))

Asertivele din cadrul conflictului verbal cărora le lipsește componenta directă sunt ușor de catalogat drept nonasertive, cele cărora le lipsește respectul drept agresive și cele cărora le lipsesc ambele drept pasiv-agresive; în același timp, cele cărora le lipsește specificitatea pot fi reprezentative pentru toate cele trei tipuri.

Actele asertive care includ explicații, recunoașterea unor sentimente, compromisuri și laude au fost denumite „asertive empatică” (Rakos 1993: 296) și se presupune că sunt la fel de puternice, dar uneori preferabile și mai adecvate decât „asertivele standard”. Actele asertive empatică sunt cele care provoacă mai puțină nemulțumire decât răspunsurile agresive, dar sunt la fel de eficiente ca și acestea din urmă. Din punctul de vedere al simpatiei declanșate, pot fi comparate cu actele nonasertive, deși sunt mai eficiente.

Persoanele care manifestă un comportament nonasertiv sunt ezitante atunci când încearcă un răspuns, ceea ce sugerează că o componentă importantă a asertivității este reprezentată de latența unui răspuns scurt.

Inițial, durata scurtă a unui act de vorbire era caracteristică asertivității, din moment ce persoanele care manifestă un comportament nonasertiv au tendința de a oferi explicații lungi, de a-și cere scuze, de a avansa minciuni și de a-și cere iertare. Oricum, datorită faptului că asertivitatea implică și elaborare verbală precum și exprimarea drepturilor, durata unui act asertiv poate fi mai mare decât a celorlalte răspunsuri, mai ales atunci când asertivitatea este conflictuală și este direcționată către o persoană de sex masculin (Rakos 1993: 298).

Asertivitatea este de asemenea caracterizată prin fluență (o trăsătură paralingvistică), printr-un ton moderat, corespunzător al vocii, mai înalt decât cel folosit într-o conversație obișnuită, printr-un nivel mediu al intonației (nu este totuși o caracteristică distinctivă), printr-un grad înalt de fermitate ce poate aduce o contribuție mai mare chiar decât conținutul propriu-zis. În general, asertivitatea de tip conflictual necesită abilități paralingvistice flexibile ce variază în funcție de circumstanțele conflictului.¹²

Aptitudinile cognitive ale individului ocupă un loc important și sunt relevante pentru actele asertive. Aceste aptitudini permit individului să facă discriminări cu un grad mare de precizie între diversele replici situaționale, acordând importanță punctelor de vedere variate, să confere un grad mai mare de amplitudine uzului standardelor personale, dar raționale ale rezolvării de probleme și să integreze mai multă informație, mărinđ în același timp gradul de toleranță pentru conflict.

Persoanele ce manifestă un comportament asertiv emit aproximativ de două ori mai mult afirmații pozitive despre sine decât negative, pe când indivizii caracterizați printr-un comportament nonasertiv emit un număr aproximativ egal de afirmații autoreferențiale pozitive și negative.

Indivizii caracterizați printr-un comportament asertiv se așteaptă ca asertivitatea de tip conflictual să aibă mai multe consecințe pozitive pe termen scurt și mai puține consecințe negative comparativ cu indivizii nonasertivi. Aceștia din urmă susțin în general mai multe idei iraționale decât indivizii asertivi, care acceptă imperfecțiunea, dezacordul, nu se angajează în admiterea unor profeții panice catastrofice, sunt activi și manifestă

prețuire de sine, nu adoptă judecăți distorsionate și au capacitatea de a înțelege un punct de vedere opus.

Indivizii care adoptă un comportament asertiv sunt mai convingători atunci când știu că actele lor vor fi recepționate de ceilalți fără a se simți împovărați de conținutul lor (Kochman 1983: 335).

Toate aceste trăsături ale comportamentului asertiv nu pot fi observate în mod direct în textele analizate, dar pot fi reperate la nivelul discursului global al celor doi participanți la polemică, mai ales având în vedere că cei doi sunt persoane publice, cunoscute auditoriului într-o foarte mare măsură.

Rolul componentei asertive devine din ce în ce mai important și în polemicile de idei recente din presa românească, componenta agresivă fiind din ce în ce mai mult reprezentativă exclusiv pentru discursul polemic impus programatic și, într-o mare măsură și individual.

NOTE:

¹ Pascal, *Provinciales XI*, citat de Munteanu (1999: 122).

² etimologie propusă de Ara Kerestegian (1997: 11).

³ pentru agresivitatea de tip nonverbal v. Irenäus Eibl-Eibesfeldt 1995.

⁴ Distincție propusă de Eibl-Eibesfeldt (1995: 118-119). Nu este obligatoriu ca această distincție să fie bazată pe două tipuri ce se exclud: agresivitatea explorativă de tip verbal poate fi în același timp educativă (morală).

⁵ termeni atribuiți de diverși cercetători și reproduși de Muntigl și Turnbull (1998: 225-226).

⁶ mai ales din partea psihologilor.

⁷ *How to Do Things with Words*.

⁸ *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*.

⁹ reproducă de Eemeren și Grootendorst (1984: 35).

¹⁰ opusul agresivității.

¹¹ "Asserting and confronting" în Hargie 1997, pag. 289-318.

¹² Rakos încearcă o sistematizare atât a componentelor paralingvistice cât și a celor nonverbale.

Bibliografie:

- AUSTIN, J.L., 1962 – *How to Do Things with Words*, Oxford: Clarendon Press;
- BAVELAS, Janet Beavin, ROGERS, L. Edna, MILLAR, Frank. E., 1985 – "Interpersonal conflict", în DIJK 1985, IV, p.9-26;
- BIDU-VRĂNCEANU, Angela, CĂLĂRAȘU, Cristina, IONESCU-RUXĂNDOIU, Liliana, MANCAȘ, Mihaela, PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, 1997 – *Dicționar general de științe. Științe ale limbii*, București: Editura Științifică;
- CRISTOIU, Ion, 1999 – (a) „Care război?”, în *Cotidianul* (1 aprilie);
- CRISTOIU, Ion, 1999 – (b) „De ce sunt românii de partea sârbilor?”, în *Cotidianul* (15 aprilie);
- CRISTOIU, Ion, 1999 – (c) „Un diktat acceptat într-o atmosferă de entuziasm!”, în *Cotidianul* (21 aprilie);
- CRISTOIU, Ion, 1999 – (d) „Un mutant: Gabriel Liiceanu”, în *Cotidianul* (22 aprilie);
- CRISTOIU, Ion, 1999 – (e) „România – o pădure pentru odihna lupilor care se năpustesc noaptea să sfășie Belgradul”, în *Cotidianul* (30 aprilie);
- DEVITO, Joseph A., 1995 – *The interpersonal communication book*, 7th edition, New York: Harper Collins College Publishers;
- DEVITO, Joseph A., 1995 – „Interpersonal conflict”, în DEVITO 1995, pag 274-293;
- DIJK, Teun A. van (ed.), 1985 – *Handbook of Discourse Analysis, I-IV*, London: Academic Press;

- EEMEREN, Frans H., GROOTENDORST, Rob, 1984 – *Speech Acts in Argumentative Discussions*, Dordrechts- Holland: Foris;
- EIBL-EIBESFELDT, Irenäus, 1984/1995 – *Agresivitatea umană*, București: Editura Trei;
- GRIMSHAW, Allen D, (ed.), 1990 – *Conflict Talk*, Cambridge: University Press;
- HARGIE, Owen D.W., 1997 – *The Handbook of Communication Skills, second edition*, London and New York: Routledge;
- KERESTEGIAN, Ara, 1997 – *Eseu despre agresivitate*, București: Editura Crater;
- KIENPOINTNER, Manfred, 1997 – “Varieties of rudeness. Types and functions of impolite utterances”, în *Functions of Language* 4,2, pag. 251-287;
- KOCHMAN, Thomas, 1983 – “The boundary between play and non-play in black verbal dueling”, în *Language in Society*, 12, pag. 329-337;
- LEECH, Geoffrey, 1983 – *Principles of Pragmatics*, London- NY: Longman;
- MUNTEANU, Cornel, 1999 – *Pamfletul ca discurs literar*, București: Editura Minerva;
- MUNTIGL, Peter, TURNBULL, William, 1998 – “Conversational structure and facework in arguing”, în *Journal of pragmatics*, 29, pag. 225-256;
- PĂUNESCU, Constantin, 1994 – *Agresivitatea și condiția umană*, București: Editura Tehnică;
- POPESCU, Cristian Tudor (ed.), 2000 – *România abțibild*, Iași: Editura Polirom;
- POPESCU, Cristian Tudor, – „Westul și restul”, în POPESCU 2000, pag. 69-72;
- POPESCU, Cristian Tudor, – „Dulce ca mierea e glonțul NATO”, în POPESCU 2000, pag. 73-75;
- POPESCU, Cristian Tudor, – „Spre West, în genunchi”, în POPESCU 2000, pag. 76-79;
- POPESCU, Cristian Tudor, – „Logica imperială”, în POPESCU 2000, pag. 80-82;
- POPESCU, Cristian Tudor, – „Trocul sângelui”, în POPESCU 2000, pag. 83-85;
- RAKOS, Richard F., 1993 – “Asserting and confronting”, în HARGIE 1997, pag. 289-318;
- SEARLE, J.R., 1969 – *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*, Cambridge: University Press;
- TATSUKI, Donna Hurst, 2000 – “If my complaints could passions move: an interlanguage study of aggression”, în *Journal of Pragmatics*, 32, pag. 1003-1017;

THE ROLE OF THE ASSERTIVE COMPONENT IN CURRENT POLEMIC DISCOURSE

Abstract

Based on recent Romanian newspaper articles, this paper tries to establish the role of the main parameters in the polemic discourse: aggression, argumentation and assertiveness. In recent press the general tendency is to focus on the argument of ideas instead of on the lampoon. Thus the assertive component replaces the aggressive one. The assertive behaviour is to be noticed not only at the textual level, but also as a general and distinctive feature of personality. However the analysed corpus offered relevant information on the account of the assertive component in current polemic discourse.